

О. Ю. Бусол,

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник відділу
з вивчення проблем захисту
національних інтересів в економічній сфері
та протидії корупції Міжвідомчого
науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю
при Раді національної безпеки і оборони України

УДК 355.4

DOI 10.37749/2308-9636-2020-4(208)-1

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4713-4546>

ФЕНОМЕН ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Мета статті — охарактеризувати новітній вид загроз національній безпеці України в сучасних умовах — гібридні війни, розглянути феномен гібридних загроз, та надати рекомендації для посилення захищеності України від таких загроз.

Ключові слова: феномен, ілюзія, гібридні загрози, війна, національна безпека, конфлікт міждержавний.

У сучасному світі військова сила вже не є достатньою умовою для гарантування безпеки держави. Національна безпека нині тісно пов'язана з людським капіталом, а сила чи слабкість останнього визначається станом системи освіти та науки держави^{1,2}, що довела Республіка Сінгапур. Поряд із цим, гібридну війну відрізняють такі поняття як інформаційний тероризм, економічний геноцид держави ззовні та здоров'я нації. Ураховуючи порівняно довготривалу гібридну війну РФ проти України, деякі гібридні загрози актуалізувалися та вносять дестабілізацію, економічно ослаблюють Україну, створюють ґрунт для порушення прав і свобод громадян. Нині Україна слугує дешевим майданчиком для захисту інтересів деяких сильних держав ЄС, та США. Така ситуація створює до-

даткові ризики для існування держави, зокрема, внаслідок гібридних війн, адже Україну не можна назвати повноцінним партнером цих держав.

Проблемі гібридної війни та гібридним загрозам присвячені наукові праці таких вчених як Гбур З. В., Грищук Р. В., Магда Є. М., Мартинюк В., Gaub F., Nilanthan Niruthan, Bachmann S. D., Gunneriusson H., Andersson J., Tardy T., Miklaucic M., Sascha-Dominik Bachmann, Hekan Gunneriusson, інші.

Для розуміння основних понять гібридних загроз слід виокремити поняття «безпека», «загроза», «гібридна загроза», які є основними в безпековій теорії. Безпека — стан збереження та захищеності сталого існування, розвитку об'єкта (системи), за яким ймовірність змін, спричинених зовнішніми чи внутріш-

¹ Іщенко А. Критерії національної безпеки в освітній сфері: зарубіжний досвід та висновки для України // Аналітична записка.

² Joel I. Klein, Condoleezza Rice, Julia C Levy 'U.S. Education Reform and National Security' 68 Independent Task Force Report New York: Council on Foreign Relations Press (2012) March 120.

німи впливами будь-яких параметрів (характеристик) функціонування, є мінімальною — близькою до нуля. Загроза — стан переважання ймовірності неминучості виникнення надзвичайної ситуації над ймовірністю її уникнення, при якому, внаслідок прогресування небезпеки, проявляються фактори ураження, що здатні завдати шкоди людині, соціуму, державі, довкіллю, викликати інші небажані наслідки¹. «Гібридна загроза» — це будь-який противник, який одночасно та адаптовано використовує співвідношення звичайного озброєння, нерегулярну тактику, тероризм та злочинну поведінку в зоні бойових дій для досягнення своїх політичних цілей. Гібридні загрози включають у себе коло різних режимів ведення війни, що включає стандартне озброєння, нерегулярні тактики та формування, вчинення терористичних актів, інших кримінальних злочинів. Цей термін сучасні вчені розглядають з трьох боків. Гібридність може відноситися, перш за все, до військової ситуації та умов; по-друге, до стратегії та тактики противника; по-третє, до видів сил, які повинна створювати та підтримувати держава² з метою захисту її громадян.

Для України існують зовнішні та внутрішні джерела воєнної небезпеки. Основними зовнішніми джерелами є: наявність територіальних претензій до України; зацікавленість у зміні зовнішнього та внутрішнього політичного курсу України на користь деяких інших держав; прагнення до зменшення політичної, економічної, воєнної могутності України в інтересах свого домінування в регіоні; ведення проти держави відповідної пропаганди, підтримка дій

сепаратистських сил в Україні, сприяння розпалюванню міжетнічних та міжконфесійних протиріч; встановлення контролю над стратегічними об'єктами України; наявність поблизу кордонів України значних угруповань військ РФ. Найсерйознішим із внутрішніх джерел воєнної небезпеки для України є сепаратизм, прояви якого супроводжуються створенням і застосуванням незаконних збройних формувань. Каталізаторами сепаратистських настроїв є проблеми національних меншин, міжконфесійні протиріччя та економічні й соціально-політичні проблеми в суспільстві³.

Нині очевидно, що характер війн у світі більшою мірою змінився. Традиційні межі між військовими та цивільними особами стираються. Концепція гібридної війни, як визначають деякі зарубіжні науковці, бере свій початок з часу так званої Другої Ліванської війни, яка відбувалася між Хезболлою та Ізраїлем у 2006 році (Gaub 2015)⁴. Інші вчені, втім, у своїх наукових дослідженнях, визначили, що теорія «гібридної війни» започаткована наприкінці 1990-х — початку 2000-х рр. Родоначальниками терміна, теоретичного концепта та воєнно-доктринальних основ «гібридної війни» при цьому називають американських воєнних експертів. Загалом, російські вчені, що закономірно, намагаються спростувати причетність РФ до гібридної агресії на Сході України та у Криму⁵. Тим не менш, в останні роки явище набуло значної популярності та почало виконувати парасольовий термін для різного роду загроз: конфлікт низької інтенсивності, кінетичні, а також, не кінетичні загрози міжнародному миру та безпеці, кібер-війна, сценарії асиметричного кон-

¹ Гібридні загрози України і суспільна безпека Досвід ЄС і Східного партнерства // Аналітичний документ Центр глобалістики «Стратегія XXI». (2018) 20, 21 <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/blok_XXI-end_0202.pdf>.

² The origins of the concept of a hybrid war. Electronic journal «The Bell» (2015) Feb <URL: <http://www.thebellforum.com/showthread.php?t=130013>>.

³ Руснак І. С. 'Воєнна безпека України у світлі реформування сектора безпеки і оборони' 2 Наука і оборона (2015) 9.

⁴ Gaub F. (2015), Hybrid tactics: ISIL & Co, European Union Institute for Security Studies, Issue Alert 47, October, Paris: 1.

⁵ Родачин В. М., 'Гібридні війни і забезпечення національної безпеки Росії' 4 Гуманітарні науки Вестник фінансового університета (2019). 93.

флікту, глобальний тероризм, піратство, транснаціональна організована злочинність, демографічні виклики, безпека ресурсів, відмова від глобалізації та розповсюдження зброї масового знищення (Bachmann, Gunneriusson 2014)¹. Концепція гібридної війни досить проста — сучасна технологія зробила можливим новий тип ведення війни, коли звичайна тактика, нерегулярні бойові дії, злочинні рекетні напади, кібератаки, пропаганда та навіть міжнародне право — це інструменти, які можна швидко використовувати. Хоча деякі вчені вважають цей термін фантастичним і безглузким, він набув більшої ваги завдяки останнім конфліктам у Сирії та Україні, де такі суб'єкти, як Ісламська держава (ІДІЛ) та Росія, використовували гібрид відомих досі видів війни під однією стратегічною парасолькою. У «новому» виді війни, одне є безперечним. Елементи бою, які раніше вважалися розрізненими, тепер втягнуті в більш широке визначення війни, згідно з яким визнається, що хакер, пропагандист чи контрабандист зброї можуть бути такими самими учасниками військових дій, якими є солдати. Це кардинально змінило бачення війни, оскільки держави тепер можуть воювати, як недержавні суб'єкти, і навпаки².

Щоб пояснити, що позначають зазвичай автори під терміном «гібридна війна», потрібно дивитися на війну з позицій ієрархічних рівнів війни. На рівні стратегії кожна війна є гібридною. Уряди та голови держав використовують усі доступні інструменти та методи, зокрема, невійськові, для досягнення своїх політичних цілей, і в той же час, не дають ворогу досягти аналогічної мети. На цьому рівні війна завжди за своєю сут-

ністю є інтерактивною, та обидві сторони намагаються зламати волю опонента до опору. Тому говорити про гібридну війну на цьому рівні немає сенсу. Те, що робить війну гібридною, знаходиться на нижчих рівнях війни. Низький рівень — це сфера військових операцій. Це рівень, на який посилається більшість авторів, коли вони пишуть про новий вид війни, зазначаючи зокрема щодо дій Хезболли в 2006 р., а також щодо дій російських регулярних військ, які проводили фактично спецоперацію проти українців у 2015 р.³

Втім, знов наголошу на тому, що російські вчені, розглядаючи поняття державної і недержавної гібридних війн, стверджують у свою чергу, що державна «гібридна війна» — це сучасний інструмент геополітичної агресії, і, як вони вважають, насамперед США і НАТО, що використовується з метою збереження гегемонії колективного Заходу в однополярному світі та нового територіального перерозподілу. Недержавна «гібридна війна» — інструмент екстремістської та терористичної агресії ультрарадикальних політичних сил, їх незаконних озброєних формувань і не силових компонентів, що підтримуються ззовні зацікавленими неоімперськими та мілітаристськими державами. Як триклад, згадують початок розробки Пентагоном сучасної стратегії ведення військових дій на основі гібридних методів, яку вже охрестили «троянський кінь». Сутність її полягає в активному використанні «протестного потенціалу п'ятої колони» в інтересах дестабілізації обстановки з одночасним ударом ВТО по найбільш важливих об'єктах⁴.

Під час дискурсу навколо «гібридної війни» до цього часу підкреслювалося,

¹ Bachmann, S. D., Gunneriusson, H. (2013) 'Terrorism and cyber attacks as hybrid threats: Defining a comprehensive approach for countering 21st century threats to global risk and security' 9 The Journal on Terrorism and Security Analysis. 27—36.

² Nilanthan Niruthan (2016) June 25 How Hybrid Warfare Could Change Asia <<https://thediplomat.com/2016/06/how-hybrid-warfare-could-change-asia/>>.

³ Ivo Pikner і Тілінік. MILITARY CONCEPTS AND HYBRID WAR (2016) Forum Scientiae Oeconomia Volume 4 Special Issue 1 <<http://www.wsb.edu.pl/container/Wydawnictwo/Forum%204%202016%20Special%20Issue%20no1/forum-002.pdf>>.

⁴ Родачин В. М. Гибридные войны и обеспечение национальной безопасности России Гуманитарные науки 4 Вестник финансового университета (2019) 97.

можливо, несправедливо, про переважання західних інтересів у світовій безпеці. Науковці та аналітики повільно, але впевнено почали спрямовувати свій погляд на Схід. За їх висновками, багато умов, що спричиняють гібридні загрози, назріли на азіатському континенті, з його етнічними конфліктами, бурхливою технологічною галуззю, територіальними сутичками та суперечливими нормами закону. Як зазначив експерт з питань безпеки Дуглас Ольлівант, «Бірма (М'янма), Таїланд, Пакистан чи Чечня можуть бути колицками таких груп». Було висунуто кілька звинувачень у тому, що повстанці Нахал на північному сході Індії отримують допомогу від Китаю, чия грандіозна спроможність у галузі гібридної війни була зафіксована раніше. І робототехніка, і кібератаки відіграватимуть ключову роль у формуванні майбутнього конфлікту, сфери, в яких Китай є одним з найкращих у світі. Оскільки ці технології стають дешевшими та простішими, легко створити сценарій, коли вони потрапляють до рук недержавних суб'єктів. Сценарій жахів, як дешево виготовлений безпілотник, що переносить біологічно смертельну зброю, стають реальними, оскільки вартість придбання чи виготовлення таких «іграшок» є низькою.

Південна Азія раніше стикалася з гібридною загрозою, ще до того, як цей термін був придуманий західними теоретиками. ЛТТЕ¹ багато в чому є раннім прикладом гібридної загрози: воно мало державні військові можливості, володіло армією, військово-морським флотом та військово-повітряними силами; йому вдалося використати злочинні під-

приємства, щоб підтримати повстанський рух; воно навіть мало складну пропагандистську мережу по всьому світу. Шрі-Ланканській владі знадобилися десятиліття, щоб змінити власний стиль бойових дій на гібридний, перш ніж сепаратистська група була розгромлена². Тобто доходимо висновку, що гібридні війни мають якісну, кількісну і часову переваги в досягненні мети перед традиційними війнами, помножену на відносну дешевизну заходів.

До основних характеристик оперативного середовища належать операція (ворог), місцеві жителі та соціальна, політична та культурна структура, історія та традиції, стан навколишнього середовища, інфраструктура, технологічні фактори, ситуація з інформаційними технологіями, а також природні умови, місцевість, клімат та інші фактори (Zupa 2012)³.

Природа гібридних воєн, як визначено і К. фон Клаузевицем⁴, все ще складається з трьох складових — емоції, випадковості та розуму. Ці незалежні змінні, та новітні сучасні технології, мають великий вплив на характер війни. Вони впливають на тактику, оперативне мистецтво, військову стратегію, і, в деяких випадках, навіть, стратегію відповідних суб'єктів війни. Кібератаки — це, мабуть, найбільш очевидний приклад. Ще один фактор, який був вирішальним у всіх війнах, це — збір та оцінка інформації, і нині він набуває ще більшого значення (Anderson, Tardy 2015)⁵.

Гібридна загроза не є винятково інструментом асиметричних чи недержавних суб'єктів, але може застосовуватися

¹ The Liberation Tigers of Tamil Eelam — «Тигри визволення Таміл-Іламу» — етнічне політичне і збройне формування на Шрі-Ланці, яке з 1972 року веде боротьбу за створення незалежної тамільської держави в північній і північно-східній частині Шрі-Ланки, де проживають тамільські народності.

² Nilanthan Niruthan. June 25, 2016. How Hybrid Warfare Could Change Asia <<https://thedi.plomat.com/2016/06/how-hybrid-warfare-could-change-asia/>>.

³ Зшна Р., Пікнер І., Спілбк Ж., (2012) *Operainn koncepce: Pshnstupy a postupy* (1st edition) Praha: Powerprint.

⁴ Клаузевиц К., *О войне* М Эксмо Спб Мидгард (2007) 86.

⁵ Andersson J., Tardy T., (2015). *Hybrid: What's in a name?* European Union Institute for Security Studies, October 3–4.

як державними, так і недержавними суб'єктами (Міклаучич 2011)^{1,2}.

У роботі «Що таке гібридна війна» Ерік Райхборн-К'єннеруд та Патрік Каллен стверджують, що «головний простір боїв відбувається всередині когнітивних просторів ключових груп населення (внутрішніх, міжнародних та в операційній сфері) та ключових політиків, які приймають рішення. Саме вони, а не військові, є головною метою операції». У даному випадку, населення — ні збройні сили, ні фізичний простір — є центром уваги³.

Безумовно, гібридна загроза — це паралельний термін, який охоплює широкий спектр існуючих несприятливих обставин та злочинних дій, таких як тероризм, міграція, піратство, корупція, етнічні конфлікти тощо.

Серед особливостей нової війни можна відмітити такі характерні елементи: неоголошення війни, використання озброєних цивільних осіб, безконтактні сутички, такі як блокада військових споруд «протестувальниками», використання асиметричних та непрямих методів, одночасний бій на суші, повітрі, морі, в інформаційному просторі та управління військами в єдиній інформаційній сфері⁴.

Про нову форму ведення війни, маючи на увазі боротьбу з коронавірусом, щойно висловився Е. Макрон: «Ми перебуваємо в стані війни, і перед обличчям піку епідемії я вирішив, за пропозицією начальника Генштабу, почати операцію Résilience («Стийкість»), окрему від операції Sentinelle («Вартовий»), в ході якої триває боротьба військових з тероризмом. При цьому, військові будуть виконувати «санітарні, логістичні та захисні» функції. Тож осмислення ситуації як війни, є вже половина її перемоги.

З метою формування іміджу України як терористичної і кримінальної держави та створення нових важелів тиску на Україну, ворожі ЗМІ час від часу демонструють так званих «диверсантів». Згадаємо дискредитаційну медіа-кампанію зарубіжних ЗМІ щодо нелегального постачання Україною технологій та озброєння і військової техніки до держав-паріїв (ізоїв) та в зони конфліктів (ракетні двигуни для КНДР, постачання зброї до південного Судану (дані за 2017 р.). Це презентує Україну як порушника міжнародного права та держави, що активно допомагає сумнівним режимам.

Досі збереглася практика комбінованих діянь комплексного характеру з метою нарощування протестного потенціалу з боку суспільства проти «неефективної» влади, а саме: диверсії на критичній інфраструктурі, кібер-атаки, резонансні вбивства.

Головною небезпекою гібридної війни РФ з Україною є використання громадськості у процесі досягнення потрібних агресору цілей через інформаційну пропаганду. Так відбувається вплив на їхню свідомість, який породжує та утримує недовіру до державних, зокрема правоохоронних органів, породжує невпевненість, змушує їх покидати державу, шукати заробітку на стороні. Особливою гібридною загрозою є корупційна діяльність у сфері фінансового і логістичного забезпечення військ ЗСУ.

Екс-прем'єр-міністр Республіки Сінгапур Лі Куан Ю вважав, та довів, що освічені та талановиті люди є найбільшою цінністю для держави. Існує п'ять основних загроз, які мають високий потенціал актуалізації у разі зволікання з подоланням негативних тенденцій в освітній царині, і це: загроза для економічного

¹ Miklaucic M., (2011). NATO countering the hybrid threat, In: North Atlantic Treaty Organization, available at: <<http://www.act.nato.int/nato-countering-the-hybrid-threat>>.

² Ivo Pikner1 Тілінінк? MILITARY CONCEPTS AND HYBRID WAR (2016) Forum Scientiae Oeconomia Volume 4 Special Issue 1. <<http://www.wsb.edu.pl/container/Wydawnictwo/Forum%204%202016%20Special%20Issue%20no1/forum-002.pdf>>.

³ What if? Hybrid War and consequences for Europe (part 1) <http://euromaidanpress.com/about/>.

⁴ Sascha-Dominik Bachmann, Hekan Gunneriusson. HYBRID WARS: THE 21st-CENTURY'S NEW THREATS TO GLOBAL PEACE AND SECURITY. 1 Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies (2015) Vol. 43 77—98.

зростання і конкурентоспроможності; загроза для воєнної безпеки; загроза для інформаційної безпеки; загроза для глобальних інтересів держави; загроза для єдності і згуртованості нації.

Прямими загрозами національній безпеці є: перебування на посадах у правоохоронній системі осіб, пов'язаних зі спецслужбами інших держав; використання зовнішнього впливу на злочинні елементи для розхитування ситуації в Україні; безперспективність та неефективність роботи Департаменту патрульної поліції в нинішній системі Національної поліції України.

На тлі низької культури та рівня знань державних службовців щодо забезпечення безпеки своєї робочої та приватної переписки та комунікації через електронні засоби, спостерігаємо такі загрози: встановлення неліцензійного програмного забезпечення кібератак, зупинення роботи стратегічних об'єктів, центральних органів виконавчої влади, об'єктів стратегічної та критичної інфраструктури України. Не слід забувати і про технічні можливості приховування справжніх виконавців злочинів у кіберпросторі, використання програмних продуктів для прихованого збору інформації про фізичних осіб та організацій на території України, а також до несанкціонованого доступу до приватних та робочих електронних скриньок українських політиків та державних службовців.

До основних транснаціональних загроз для України, що активно експлуатуються у гібридній війні на сучасному етапі, можна віднести: наявність сепаратистських тенденцій в прикордонних районах, наявність множинного громадянства у мешканців Буковини, Закарпаття, прикордонних територій з РФ, що дають змогу розігрувати сценарій «захисту прав своїх громадян». Завдяки проваленій реформі правоохоронних органів, відбулося зростання організованої злочинності, тероризм, проникнення диверсійних груп на територію України, неконтрольований відтік за кордон

України матеріальних і фінансових ресурсів із тимчасово окупованих територій¹.

Гібридною загрозою є переміщення мешканців непідконтрольних територій, які, отримавши належні їм соціальні виплати від України, повертаються додому, та вже там продовжують підтримувати окупацію України РФ. А тим часом агресор продовжує лінію «захисту прав національних меншин», акцентує увагу суспільства на протиріччях в міжрелігійних стосунках, що вносить розкол між віруючими різних конфесій.

В Україні є історична пам'ять, свої історики, проте для України існує небезпека, яка полягає, передусім, у низькому рівні надання суспільству історичної правди щодо формування та розвитку України як держави.

На сьогоднішній день збройні сили далеко не всіх держав готові до відсічі противнику, який використовує гібридні методи ведення війни. Однак очевидним є те, що тільки суспільство в цілому, а не лише військові, можуть захистити державу від гібридних посягань. У деяких державах поліція має можливість залучати військові активи та особовий склад, щоб діяти під цивільним командуванням.

Взаємодія держави та громадськості в забезпеченні державної безпекової політики є важливою. Така діяльність може полягати: у повідомленні правоохоронних органів щодо виявлених фактів дезінформації, пропаганди, злочинів проти держави; фаховій підтримці громадським сектором реалізації безпекової політики; проведенні науково-практичних конференцій та семінарів. Проте, окрім існуючого потенціалу, спостерігається зневіра громадян України щодо можливостей врахування їх голосу, їхнього впливу на прийняття управлінських рішень. Мотивація до проявів активної громадянської позиції є низькою, та законодавство цьому не сприяє (наприклад, «мертвий» Закон щодо викричачів корупції).

¹ Гбур З. В. Актуальні гібридні загрози економічній безпеці України // Інвестиції: практика та досвід (2018).

Нині в Україні під загрозою знаходяться більшість сфер суспільного життя, серед яких — економічна, політична, інформаційна, освіти, науки, охорони здоров'я, історії, національної ідентичності. У протистоянні інформаційним загрозам Україна досягла певних успіхів. Проте, це не гарантує захищеність національних інтересів України від проявів інформаційної агресії інших держав, які мають перевагу в засобах ведення інформаційної війни.

Можна стверджувати про існування у світі небезпечних умов для розвитку та поширення етнорелігійного тероризму. Та й взагалі протидія тероризму різного плану залишається пріоритетним напрямом забезпечення національної безпеки. Однією з умов успішної зовнішньої політики є адекватна оцінка безпекового потенціалу держави, чітке розуміння викликів, загроз та відповідних ресурсів для досягнення визначеної мети. Для перемоги в гібридній війні необхідне ефективне державне управління, причому в усіх складових національної безпеки, а не лише військовій.

У наступні п'ять років слід очікувати при розв'язанні внутрішньодержавних та міждержавних конфліктів подальшого посилення ролі силових військових засобів, які не відносяться до традиційних (кібернетичні, інформаційні, біологічні, хімічні), а також таких незбройних засобів впливу як економічні санкції, політичні, дипломатичні домовленості, які нині мають суттєві переваги перед збройними засобами.

Феномен гібридних загроз полягає в тому, що при їх реальній наявності, у не підготовлених до такого виду ведення

війн, держав, створюється ілюзія відсутності війни, хоча насправді така ситуація є новим видом загроз національній безпеці — гібридною війною.

З метою посилення захищеності держави від гібридних загроз, першочерговими заходами України слід визначити:

- розробку та прийняття нової оперативної національної Концепції протидії гібридній війні;

- прийняття Державної програми протидії організованій злочинності на підставі наукових розробок;

- створення центрального координуючого органу, який здійснюватиме управління макросистемою протидії організованій злочинності як організаційно-функціональною системою;

- вдосконалення Доктрини інформаційної безпеки, з конкретизацією заходів для проведення інформаційної політики та кібербезпеки;

- збільшення ефективності використання інструментів публічної дипломатії;

- посилення кіберзахисту державних об'єктів та підвищення ефективності кібер-протидії України;

- проведення роз'яснень громадянам та громадським об'єднанням можливостей їхнього впливу на прийняття політико-управлінських рішень.

- розроблення заходів щодо підготовки висококваліфікованих кадрів для забезпечення національної безпеки.

- разом з партнерами по НАТО — напрацювання інструментарію щодо консолідації зусиль для протидії загрозам військового, політичного та економічного характеру, які виникають з боку РФ.

- відновлення Україною статусу ядерної держави.

Список використаної літератури

1. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і східного партнерства // Аналітичний документ центр глобалістики «Стратегія XXI» 2018. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/blok_XXI-end_0202.pdf (accessed: 15 April 2020).

2. Іщенко А. Критерії національної безпеки в освітній сфері: зарубіжний досвід та висновки для України / Аналітична записка. URL: http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/16114.034.pdf.

3. Joel I Klein, Condoleezza Rice, Julia C Levy, 'U. S. Education Reform and National Security' Independent Task Force Report 68 New York: Council on Foreign Relations Press (2012) March 120 p. (accessed: 15 April 2020).

4. 'What if? Hybrid War and consequences for Europe (part 1)' <<https://euromaidanpress.com/about/>>.
5. Miklaucic M. 'NATO countering the hybrid threa' In: North Atlantic Treaty Organization <<http://www.act.nato.int/nato-countering-the-hybrid-threat> > accessed 11 April 2020 (in English).
6. Nilanthan Niruthan, (2016) June 25 'How Hybrid Warfare Could Change Asia' accessed 01 April 2020 <<https://thediplomat.com/2016/06/how-hybrid-warfare-could-change-asia/>> (in English).
7. 'The origins of the concept of a hybrid war' Electronic journal «The Bell» (2015) Feb <<http://www.thebellforum.com/showthread.php?t=130013>> (in English).
8. Andersson J, Tardy T, (2015) 'Hybrid: What's in a name?' European Union Institute for Security Studies October 3—4 (in English).
9. Bachmann S D, Gunneriusson H, (2013) 'Terrorism and cyber attacks as hybrid threats: Defining a comprehensive approach for countering 21st century threats to global risk and security' The Journal on Terrorism and Security Analysis 9 P 27—36 (in English).
10. Ivo Pikner1 Тіліпінк 'MILITARY CONCEPTS AND HYBRID WAR' (2016) Forum Scientiae Oeconomia Volume 4 Special Issue № 1 <http://www.wsb.edu.pl/container/Wydawnictwo/Forum%204%202016%20Special%20Issue%20no1/forum-002.pdf> (in English).
11. Gaub F, (2015) 'Hybrid tactics: ISIL & Co' European Union Institute for Security Studies Issue Alert 47 October Paris 1 (in English).
12. Sascha-Dominik Bachmann, Hekan Gunneriusson 'HYBRID WARS: THE 21st-CENTURY'S NEW THREATS TO GLOBAL PEACE AND SECURITY' 1 Scientia Militaria South African Journal of Military Studies (2015) Vol 43 77—98 (in English).
13. Hbur Z. V. 'Актуальні гібридні загрози економічній безпеці України' [Topical hybrid threats to Ukraine's economic security] 7 Investytsii: praktyka ta dosvid (2018) 100 (in Ukrainian).
14. Rodachin V. M. 'Gibridnyie voyni i obespechenie natsionalnoy bezopasnosti Rossii'[Hybrid wars and ensuring national security of Russia] (2019) 4 Gumanitarnyie nauki Vestnik finansovogo universiteta 93—97 (in Russia).
15. Rusnak I. S. 'Voienna bezpeka Ukrainy u svitli reformuvannia sektora bezpeky i oborony' [Ukraine's military security in the light of security and defense sector reform] (2015) 2 Nauka i oborona 9—14 (in Ukrainian).
16. Žuna P. Pikner I. Spisak J, 'Operacni koncepcie: Pristupy a postupy (1st edition)' 2012 Praha: Powerprint (in Czech).
17. Klauzevyts K, O voine (2007 M Эксмо Spb Мудhard 2007 M Эксмо Спб Мидгард 86 (in Russia).

References

1. Joel I Klein, Condoleezza Rice, Julia C Levy, 'U.S. Education Reform and National Security' Independent Task Force Report 68 New York: Council on Foreign Relations Press (2012) March 120 p accessed 15 April 2020 (in English).
2. 'What if? Hybrid War and consequences for Europe (part 1)' <<http://euromaidanpress.com/about/>>.
3. Miklaucic M, (2011) 'NATO countering the hybrid threa' In: North Atlantic Treaty Organization <<http://www.act.nato.int/nato-countering-the-hybrid-threat> > accessed 11 April 2020 (in English).
4. Nilanthan Niruthan, (2016) June 25 'How Hybrid Warfare Could Change Asia' accessed 01 April 2020 <<https://thediplomat.com/2016/06/how-hybrid-warfare-could-change-asia/>> (in English).
5. 'The origins of the concept of a hybrid war' Electronic journal «The Bell» (2015) Feb <<http://www.thebellforum.com/showthread.php?t=130013>> (in English).
6. 'Hibrydni zahrozy Ukrainy i suspilna bezpeka Dosvid YeS i Skhidnoho partnerstva' [Hybrid threats to Ukraine and public safety EU and Eastern Partnership experience] Analitichnyi dokument Tsentru hlobalistyky «Ctratehiia XXI» (2018) <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/blok_XXI-end_0202.pdf> accessed 15 April 2020 (In Ukrainian).

7. Ishchenko A. 'Kryterii natsionalnoi bezpeky v osvittii sferi: zarubizhnyi dosvid ta vysnovky dlia Ukrainy' [National security criteria for education: foreign experience and lessons learned for Ukraine] Analitichna zapyska <http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/16114.034.pdf> (in Ukrainian).

8. Andersson J, Tardy T, (2015) 'Hybrid: What's in a name?' European Union Institute for Security Studies October 3—4 (in English).

9. Bachmann S D, Gunneriusson H, (2013) 'Terrorism and cyber attacks as hybrid threats: Defining a comprehensive approach for countering 21st century threats to global risk and security' The Journal on Terrorism and Security Analysis 9 P 27—36 (in English).

10. Ivo Pikner¹ Zilincik 'MILITARY CONCEPTS AND HYBRID WAR' (2016) Forum Scientiae Oeconomia Volume 4 Special Issue № 1

<http://www.wsb.edu.pl/container/Wydawnictwo/Forum%204%202016%20Special%20Issue%20no1/forum-002.pdf> (in English).

11. Gaub F, (2015) 'Hybrid tactics: ISIL & Co' European Union Institute for Security Studies Issue Alert 47 October Paris 1 (in English).

12. Sascha-Dominik Bachmann, Håkan Gunneriusson 'HYBRID WARS: THE 21st-CENTURY'S NEW THREATS TO GLOBAL PEACE AND SECURITY' 1 Scientia Militaria South African Journal of Military Studies (2015) Vol 43 77—98 (in English).

13. Hbur Z. V. 'Актуальні гібридні загрози економічній безпеці України' [Topical hybrid threats to Ukraine's economic security] 7 Investytsii: praktyka ta dosvid (2018) 100 (in Ukrainian).

14. Rodachin V. M. 'Gibridnyie voynyi i obespechenie natsionalnoy bezopasnosti Rossii' [Hybrid wars and ensuring national security of Russia] (2019) 4 Gumanitarnyie nauki Vestnik finansovogo universiteta 93—97 (in Russia).

15. Rusnak I. S. 'Voienna bezpeka Ukrainy u svitli reformuvannia sektora bezpeky i oborony' [Ukraine's military security in the light of security and defense sector reform] (2015) 2 Nauka i oborona 9—14 (in Ukrainian).

16. Žuna P. Pikner I. Spisak J, 'Operacni koncepcie: Pristupy a postupy (1st edition)' 2012 Praha: Powerprint (in Czech).

17. Klauzevyts K, O voine (2007 M Эксмо Spb Мыдхард 2007 M Эксмо Спб Мыдгард 86 (in Russia).

Бусол Е. Ю. Феномен гибридных угроз национальной безопасности.

Цель статьи — охарактеризовать новый вид угроз национальной безопасности Украины в современных условиях — гибридные войны, рассмотреть феномен гибридных угроз, и дать рекомендации для усиления защищенности Украины от таких угроз.

Ключевые слова: феномен, иллюзия, гибридные угрозы, война, национальная безопасность, конфликт межгосударственный.

Busol O. Yu. Hybrid threat phenomenon as a newest threat to national security.

In today's world, military force is no longer sufficient to guarantee the state security. Nowadays, Ukraine serves as a low-cost platform to protect the interests of some of the strongest EU and US states. This situation creates additional risks for the existence of the state, in particular, due to hybrid wars, because Ukraine cannot be considered as full-fledged partner of these states.

National security is now closely linked to human capital, and the strength or weakness of the latter is determined by the state of education and science of the state that the Republic of Singapore has successfully proven. Hybrid war is distinguished by such concepts as information terrorism, the economic genocide of the state from the outside, and the health of the nation.

The purpose of the given article is to characterize the newest kind of threats to the national security of Ukraine in modern conditions, namely hybrid wars; to consider the phenomenon of hybrid threats, and to make suggestions as for strengthening the protection of Ukraine against such threats.

Today, most areas of public life are at stake in Ukraine, including economic, political, information, education, science, healthcare, history, and national identity. Ukraine has made certain strides to counter information threats. However, this does not guarantee the protection of Ukraine's national interests from the manifestation of information aggression by other states, which take precedence in the means of conducting information warfare.

Winning a hybrid war requires effective public administration, including all aspects of national security, not just the military one.

In the next five years, we should expect further strengthening of the role of non-traditional military forces (cybernetic, information, biological, chemical) in resolving internal and inter-state conflicts, as well as such non-threatening means of influence as economic sanctions, political and diplomatic arrangements, which now have significant advantages over armed means.

The phenomenon of hybrid threats is that the states which are not well prepared for this kind of warfare have the illusion that such war does not exist, although in reality this situation is a new kind of threat to national security, namely a hybrid war.

In order to strengthen the protection of the state against hybrid threats, the following high-priority steps should be taken in Ukraine:

- development and adoption of a new operational national Concept for combating hybrid warfare;*
- development and adoption of the State Program for Combating Organized Crime on the basis of scientific developments;*
- establishment of a central coordinating body that will manage the macro-system of combating organized crime as an organizational and functional system;*
- improving the Doctrine of Information Security, specifying measures for information policy and cyber security;*
- increasing the efficiency of using public diplomacy tools;*
- strengthening the cybernetic protection of state objects and increasing the effectiveness of cyber-counteraction in Ukraine;*
- providing explanations to citizens and public associations about the possibilities of their influence on political and administrative decision-making;*
- developing measures to train highly qualified personnel to ensure national security;*
- developing tools together with NATO partners to consolidate efforts to counter military, political and economic threats posed by Russia;*
- restoration of the nuclear status of Ukraine.*

Key words: *phenomenon, illusion, hybrid threats, war, national security, inter-state conflicts.*